

Antep Harbi'ne Yeniden Bakmak

Hasip Saygılı

İstanbul, Timaş Yayınları, 2022, 382 sayfa, ISBN: 978-605-08-4532-7.

İsmail KÜÇÜKİLİNÇ

Şehir kültürü yüksek olan yerlerde mahallî tarih de güçlüdür. Şehir kültürü; bir yerin bugün artık gastronomi kelimesiyle anılan yemek ve mutfak kültüründen öte bir şeydir. Her ne kadar mutfak kültürü de şehir kültüründen madud ise de onunla müradif ya da onun en mühim rüknü değildir. Gaziantep, mutfak turizminin neredeyse tarih turizmine meydan okuduğu bir şehrimiz hâbe gelmişse de onun şehir kültürü hem zengin hem de mutfaktan ibaret değildir. Gaziantep şehir kültürünün en canlı misali mahallî tarihtir ve şehrin bugün ülkemiz için hayat kıymette görülmesinin en mühim amillerinden biri de budur. Tarihte Antep, Türkmen nüfusun merkezde olduğu ama Kürt ve Arap etnik unsurlarının da mevcut olduğu bir vilayetimizdi. Şehir kültürünün zenginliğine tesir eden bu çok-yönlülük en ziyade folklorda kendisini gösterir. Yakın zamana kadar tarihî Türkmen şehri Halep vilayetinin bir sancağı olan Antep ilimiz, Maraş, İskenderun, Kilis ve Urfa ile âdeta bir bütün teşkil etmektedir.

Gazilik unvanı alan Antep şehrinin Fransız işgaline karşı mukavemet ve mücahadesi, Türk Milleti'nin bir işgal hâhde meşru haklarını ve istiklalini müdafaa zımında merkezi idare ve amirlerin müdahale ve muavenetinden mahrum kalındığında mahallî kuvvetlerin mevzi ve muvakkat da olsa muharebe ve mücadeleden hiçbir şekilde imtina etmeyeceklerinin en müşahhas ve müdellel ispatıdır.

Antep'in Fransızlarca işgali ve şehrin İslam ahalisinin buna karşı meşru müdafaası mahallî imkânların merkezde olduğu bir mücadeledir. Bu sebeple bu mücahedenin bihakkin anlaşılması mahallî ve mücavir kaynak ve mücahidlere vabestedir. Bu sebeple Batı Anadolu'da Yunan'a karşı yapılan mücadele evvela resmî mercilerle ilişkili Kuvay-ı Milliye sonra da resmî Kuvay-ı Nizamiye ile yapıldığı için harbin safahatı başta pek çok husus resmî tarihin sahasına taalluk eder ve askerî kaynaklarla yazılabilirken

* Avukat, yazar, ismailkucukkilinc@hotmail.com.

Antep Harbi için mahallî kaynaklar, merkezî-resmî kaynaklar kadar mühim ve tayin edicidir.

Vesika ve hatırat tefrikinin tabir caizse ehemmiyet sıralamasının yer değiştirdiği hadise ve harplerden biri olması hasebiyle de Antep dikkat çekicidir. Şehrin çepeçevre muhasara edildiği, hariçten yardım ve haber imkânın tamamen mefkud olduğu devrelerin görüldüğü Antep Harbi'nde yaşanan pek çok hadisenin şahidi, bizatihi şehrin mukim muharipleri'di.

Fransızlara karşı verilen destancı mücadelenin merkez ve mücavir muhitleri olduğu, nizamî muharip birliklerin yardımının pek görülmediği ancak nizamî harplerde bulunmuş kıymetli askerlerin yer aldığı Antep Harbi, maalesef, mutfak kadar alakaya mazhar olamamaktadır. Hâlbuki işgal edilmiş topraklar içinde açık alan olmasına rağmen âdeta bir kale müdafaası olan Antep'in şanlı tarihi ve sicili, kimi zaman bir porsiyon kebab ve baklava kadar kıymet görmemektedir. Antep şehir kültürü için de acı bir sahne olan bu hazin vaziyet, inancımız odur ki Antepîlilerin tevazuu tezahürü bir tavidir.

Antep Harbi'ni hamasî değil hakikî çehre-veçhesi ile de canlı tutmaya çalışan isimlerden biri de Hasip Saygılı'dır. Saygılı, *Antep Harbi'ne Yeniden Bakmak* adlı eserinde genç akademisyenlere emsal teşkil edecek bir usul takip etmektedir. Resmî tarih bilgisi ile mahallî tarihi, arşiv vesikaları ile muharip hatıralarını ve yazılarını mezc ederek kaynak çeşitliliğinin her zaman için değilse bazı hâllerde meseleyi tavazzuh için hayatî olduğunu ortaya koymakta, ilave olarak kendi şahsî ve ailevî bilgi ve tecrübelerine de yer vermektedir. Antepîler bu bakımdan çok şanslılar çünkü yazar emekli bir kurmay albay ve tarih profesörü. Ayrıca doğup büyüdüğü topraklarla alakasını canlı tutan biri. Hâliyle Antep Harbi'ni de ancak böyle biri farklı bir açıdan yazabilirdi.

Antep Harbi'ne Yeniden Bakmak adlı kitapta mahallî ve merkezî tarih yazımında bulunacak ve artık vukuu tartışma ve sadet harici olan bilgiler farklı yönleriyle, resmî tarihin ve şahsiyetlerin dikte ettir/il/meye çalıştığı ve âdeta vukuu muhakkak hakikî hadise mahiyetinde resmî tarih gibi telakki edilmesinin talep edildiği bazı hususlar da eleştirel bir gözle ele alınmıştır. Bu bakımdan bazı bilgilerin muhkem şekilde kritik edildiğini hatta kitabın eki vasfındaki Antep Savunmasının Başlangıcı ile İlgili Bir Mitoloji başlıklı yazının kitap kadar kıymetli olduğunu ve Antep Harbi ve Müdafaası'nı anma günlerinde konu edilmesi ve okutulması gerektiği kanaatindeyiz.

Kitap yazımı ülkemizde görüldüğü üzere çoğu zaman lüzumsuz malumat tekrarı ve laf kalabalığı şeklindedir. Bundan tarihe mütedair eserler de azade kalamamaktadır. Oysa bir kitap ya bir tez ileri sürmek, ya bir konuyu derli-toplu izah ya da mevzu ve meselenin kıymeti bilinmemiş, öne çıkarılmamış yönlerini kamuyla paylaşmak için yazılır. Hasip Saygılı makalelerinde de ortaya koyduğu üzere esasen bir boşluk doldurmak için eline kalem alan ilim adamı akademisyenlerden biridir. O, ortaokul ve lise talebelerinin de Antep Harbi ile ilgili merak ettiği veya bilmesi gerekli hadiseleri kronolojiye de uygun olarak ele alırken aynı zamanda şehir hassasiyeti taşıyan hemşehrilerine ve ilim hassasiyeti taşıyan akademisyen, yazar, ilim adamı ve okuyuculara yönelik bilgi ve tespitlere de yer vermektedir. Biz kitabın bir özetinden önce kitabın yazımı için istihdaf edilen gayeyi aksettiren hususlara kısaca temas edeceğiz. Yani bu kısa kritik yazısı kitabın özeti veya özü değil önemi olacaktır. Antep Harbi'nin bilindiği

faraziyesi üzerinden hareket edeceğiz.

1- Hasip Saygılı'nın Antep Harbi ile ilgili yaptığı en çarpıcı tespitlerden birisi Ermenilerin durumuna dair olanıdır. Antep Harbi'ni, Ermenilerin Fransızlarla işbirliğini anlamayan, Ermeni Tehciri'ni de anlayamaz. Birçok vilayette olduğu gibi Antep'te de Ermeniler, muhitin en sağlıklı, en dinç, en zengin kesimidir. Onlar askerlik yapmazlar, ordu emrine girip geri gelmeme nedir bilmezler. Başları sıkışırca en yakın konsoloslara yardımcıları olur. Hayatta kalmalarının, zenginliklerinin bir cemilesi olarak hiçbir Müslümanı, Türk'ü işe alıp meslek öğretmezler. Bununla da yetinmeyip yaşadıkları toprakta mahallî de olsa bir Ermeni devleti kurmak için hiçbir gayretten de kaçınmazlar. Bize göre Ermeni Tehciri'nin niçin Ermeni nüfusun nispeten yoğun olduğu Doğu vilayetleriyle mahdut kalmadığını merak edenler için önümüzde üç korkutucu ve ibret-amiz örnek vardır. Birincisi 1909 Adana Hadisesi öncesi Adana'da Ermeni nüfusun şaşkıncu ve çarpıcı şekilde çoğalmasındır. Meşrutiyet'in ilanını yanlış anlayan ve bunu suiistimal etmek isteyen Ermeniler kısa sürede Çukurova'da çoğalmışlar, burayı tarihî Sis Katagikosluğunun da bulunmasıyla "Ermeni özerkliği veya bağımsızlığı ilan edilecek ilk bölge" olarak görmeye başlamışlardır. Nisan 1909 Adana Hadisesi'nin temel sebeplerden biri de bu yoğun göç ve arka planındaki meş'um mülahazaydı. İkincisi Şubat 1914'de imzalanan ve Ermeni bağımsızlığının önünü açan Ermeni özerkliği mahiyetindeki Yeniköy Anlaşmasıdır. Ermenilerin yoğunlukta olduklarından bahisle reform ve özerklik istedikleri iller vilayat-ı sitte olarak bilinen Sivas, Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır El-Aziz ve Sivas'tır. Ancak Balkan Harbi'nden permepişan çıkan Osmanlı'yı bir daha bu vaziyette yakalayamayabileceklerini düşünen ve reform-özerklik için büyük devletleri tahrik eden Ermeni liderler nihayetinde arzularına ulaşmış ama ne hikmettir, Trabzon'u da listeye dâhil ettirmişlerdir. Bu saydığımız vilayetlerin o günkü idari nizam ve taksimata göre eyalet vasfında olduğu ve bugün 40'a yakın ilimize tekabül ettiği unutulmamalıdır. Üçüncüsü de Saygılı'nın çok rafine şekilde ele aldığı Antep Harbi'dir. Tehcir sebebiyle Suriye'ye iskân edilen Ermeniler, Mondros Mütarekesi ertesi Antep'e döndü. Ermeniler, Antep'i bir Ermeni yurdu yapma arzu ve iştiyakı ile Fransızlarla işbirliği yapmış, Antep'in kadim bir Türk ve İslam toprağı olduğunu kabul etmek istememişlerdir. Antep'te şehre giren Fransız askerleri arasında Ermeni lejyonunun da bulunması Antep'ileri bileylemiştir. Ermeniler gözü dönmüşçesine "Ya Ermenistan ya mezaristan" demişler, bu hırsları kendilerine pahalıya mal olmuştur. Bir daha Talat Paşa'nın niçin tehirci sadece Doğu vilayetleriyle sınırlamadığını sual eden olursa bu üç ilimizdeki tecrübeyi hatırlarlarsa gerekli cevabı zahmetsizce bulurlar.

2- Fransızlara karşı yapılan meşru müdafaa ve cihad salt Antep'ilerin ve etnik Türklerin işi değildir. Her ne kadar Antep'iler ve etnik Türkler merkezî bir mevki ihraz etmişlerse de bilhassa Maraşlıların yardımı ve desteği hayati ehemmiyeti haizdir. Bugün sınırlarımız haricinde kalan Bab, Cerablus, İzziye ve Azez gibi yerlerin ahalisi Antep cihadına iştirak etmişlerdir. Malatya, Adıyaman, Urfa gibi yerler ahalisi de Antep'lilere yardıma gelmiş, birçok Arap, Kürt (mesela Rışvan aşiretinden Hacı Bedir Ağa [Dengir Mir Fırat'ın dedesi olmalı]; Türkiye dışında kalmış İzziye nahiyesinin Kürtdağı'nda pusuya düşürülen düşman taburunun imhasında çeteleri gayrete getirmek maksadıyla ön safta zılgıt çeken Fat-ı Rinde[Güzel Fatma]) aşireti ve ferdi dinî ve millî gayretle elinde geleni esirgememiştir. Bunun yanında

Tarih Kritik (9) 3 History Critique | Temmuz/July 2023

Antep Harbi, erkek yanında Müslüman ve Türk kadınının da öne çıktığı, şehit ve gazi olduğu bir harptir.

3- Antep evvela İngilizlerin sonra da Fransızların işgaline maruz kalmıştır. Her iki işgalci askerleri arasında yer alan bazı Müslüman askerler ya Müslümanlara yardımcı olmuş ya da Müslümanlar safına geçmiştir. Bizim tezimize göre Anadolu'da İngiliz işgalinin olduğu yerlerde İngilizlere karşı bir mukavemet olmamıştır. Mukavemet olan istisnai yerlerde de mesele mevzi boyutta kalmış, İngilizlerle genel bir harp hâlini almamıştır. Buna göre Maraş ve Antep'te İngilizler kalsa mesele harp boyutuna varmazdı. Bunun gibi şayet İzmir'e de Yunan ordusu yerine İngiliz veya müttefik askerleri çıksaydı yine bilahare adına Millî Mücadele denilen harp vuku bulmayabilirdi. Çünkü İngilizlerin ve Batı Anadolu'nun kendilerine verileceği söylenen İtalyanların derdi "nüfuz" idi, yani iktisadî açıdan sömürmekti, rafine emperyalizmdi oysa Yunanlılar burayı kendi kadim toprakları sayıyorlardı. Bu sebeple gerekirse Batı Anadolu'da tek bir Türk ve Müslüman kalmamacasına katliamdan kaçınmazlardı. Fransızlar Adana, Maraş ve Antep'te Ermenilerle işbirliği yaptılar. Ancak Fransızların Hatay ve Antep'i Suriye'nin mütemmim cüzü olarak görmeleri ve bilhassa Antep'te de Ermenilerle işbirliği yapmaları nüfuz meselesini İngilizlerden biraz farklı algıladıklarını düşündürmektedir. Saygılı, çok dikkat çekici anekdotlarla İngiliz-Fransız rekabetine de yer vermektedir. İngilizler, Antep başta Fransızlara teslim edecekleri bölgelerde teslimden önce yörenin önde gelenlerine silah yardımı dahi yapmışlardır. Ancak Saygılı, Antep'te sadece Fransızlara karşı yapılan mücadelenin hatırlanmasını, İngilizlerin hiç hatırlanmamasını İngiliz siyasetinin eseri olduğunu da anlamadan geçmemektedir.

4- Saygılı merkezî koordinasyon ve yardım için 4-11 Eylül 1919'da yapılan Sivas Kongresi'ni baz almakta, bu tarihten önce Mustafa Kemal'in veya Heyet-i Temsiliye vs. gibi merkezî örgütlerin dahlinin bulunmadığını söylemektedir. Saygılı her ne kadar Antep Harbi'nin önce Heyet-i Temsiliye sonra da TBMM'nin koordinasyonunda da yürütüldüğünü söylese de katkı ve fiili yardım bakımından Antepliler beklediklerini bulamamışlardır.

5- Yunan işgaline ve Antep'in Fransızlarca işgaline karşı tepkilerde İslamî hava hâkimdir. Tepkiler evvela itiraz, gösteri ve protesto şeklinde başlamış, bilahare fiili mukavemete dönüşmüştür. Ancak gariptir, adına türküler yakılan Karayılan'ın bir Kürt molla olduğu öne çıkarılmamaktadır. Molla Mehmet (Karayılan) Antep'te, Sütçü İmam'ın Maraş'ta ifade ettiği manayı haizdir.

6- Bir harpte iâşe ve ikmalin muharebe kadar hayati olduğu Antep'te de acı şekilde tecrübe edilmiştir. Bakan Harbi'nde tonlarca peksimet, gıda sevk ve ikmalindeki irtibatsızlık sebebiyle ortada kalmış, askerler aç aç harbe devam etmiş, Antep de iâşesizlik yüzünden 8 Şubat 1921'de teslim olmuştur. Harp sadece şecaat değil aynı zamanda bir imkân, ikmal ve irtibat meselesidir de. Antepliler TBMM Reisliğine çektikleri telgraflarda açlıktan bizar olduklarını, köpek eti dahi yediklerini yazmışlardır.

7- Antep Harbi'nde Amerikan Protestan misyonerlerinin aktif çalışmaları, Ermenilere silah ve cephane dâhil her türlü imlanı sağlamak yanında ayrıca onları yönlendirmeleri de bugün için mesaj mahiyetinde ve kıymetinde olan anekdotlardır.

Bir porsiyon kebab veya baklava ücretinden daha ucuz olan, Antep şehrinin hafızası ve kültürü için hayli

kıymet ifade eden bu eserin şimdiye kadar çift haneli rakamlarda bir baskıya nail olduğu muhakkaksa da henüz müellifinden bunu teyit imkânımız olmadı.

Diğer taraftan İngiliz işgali esnasında esir alınan Antep Tapu Müdürü Eyüp Sabri Bey'in soyadını, onun Esaret Hatıraları'nı yayınlayan Nejat Sefercioğlu, Akgöl olarak belirtmiştir. Bu soyadı *Antep Harbi'ne Yeniden Bakmak* kitabında birkaç dipnotta da verilmiştir. Ohrili Eyüp Sabri'yi çağrıştırdığı için bu soyadının nüfus kayıtlarından tetkiki ilgisinin himmetine mevdudur.

Yine atıf yapılmaması Hasip Saygılı'nın çalışmasına asla hâlel ve nakise getirmemekle birlikte Antep Harbi için mühim bir şahsiyet olan ve eserde de yer yer bahsi geçen 18 Mart Çanakkale Deniz Zaferi'nin mimarlarından Selahaddin Adil Paşa'nın hatıratının Antep Harbi ile ilgili kısımlarına sonraki baskılarda yer verilmesi faydadan hâli olmayacaktır kanaatindeyiz.